

הקדמה

ב"ה אנו זוכים להוציא לאור את ספר "התורה והארץ" חלק ג', המוקדש לזכרו של מו"ר הגר"ש ישראלי זצ"ל, שהאיר את דרכו של המכון, וסלל בפנינו דרכים בסוגיות סבוכות ובשאלות קשות במצוות התלויות בארץ. הרב זצ"ל זכה להיות מהחלוצים אשר למדו העמיקו, וישמו מצוות אלו הלכה למעשה בחיי היום יום תוך הנחלתם לרבים.

במצוות מעשרות אנו מוצאים נושא יוצא דופן, יחידי מסוגו בכל התורה כולה.

הגמ' (תענית ט ע"א) אומרת:

עשר תעשר – עשר בשביל שתתעשר. אשכחיה רבי יוחנן לינוקא דריש לקיש, אמר ליה: אימא לי פסוקיך! – אמר ליה: עשר תעשר. אמר ליה: ומאי עשר תעשר? – אמר ליה: עשר בשביל שתתעשר. – אמר ליה: מנא לך? – אמר ליה: זיל נסי. – אמר ליה: ומי שרי לנסוייה להקדוש ברוך הוא? והכתיב לא תנסו את ה' (דברים ו) – אמר ליה: הכי אמר רבי הושעיא: חוץ מזו, שנאמר: הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די, מאי עד בלי די (מלאכי ג)? אמר רמי בר חמא אמר רב: עד שיבלו שפתותיכם מלומר די.

והדבר תמוה במה זכתה דווקא מצוה זו בפרוילגיה מיוחדת ומדהימה, שבה ועל ידה. מותר ונתן לבחון את הקב"ה? יתירה מכך, נשמע מהכתובים "... בחנוני נא בזאת... כאילו הקב"ה מבקש מאתנו שנבחן אותו בסוגיה זו.

הגמ' במסכת קדושין (לא ע"א) מלמדת אותנו שגדול המצווה ועושה ממני שאינו מצווה ועושה. בקביעה זו יש מן החידוש, שהרי בפשטות, אדם העושה מעשה טוב מתוך הכרה ורצון – גדול הוא מהעושהו מתוך כפיה! ומסביר התוס' (סם) שהעושה מתוך כפיה יש לו צער בכל רגע שמא אינו מקיים את המצוה כנדרש; משא"כ העושה מצווה מרצונו, כשאינו מצווה עליה, אינו מצטער שהרי פתו בסלו – שיכול לחזור בו בכל עת שירצה. וניתן להוסיף שהמאמץ הנדרש מן ה"מצווה ועושה" – עדיף הוא על גילוי הרצון והבחירה של ה"אינו מצווה ועושה" כפי שקבעו חז"ל "לפום צערא – אגרא".

מצינו בגמ' ברכות (לה ע"ב):

ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה ברבי אלעאי: בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים; דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון – כדי לחייבן במעשר, דורות האחרונים

מכניסין פירותיהן דרך גגות דרך חצרות דרך קרפיות - כדי לפטורן מן המעשר (לפיכך לא נתברכו פירותיהם); דאמר רבי ינאי: אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית.

ומסביר שם הרב קוק זצ"ל (עין אי"ה ברכות פ"ו סי' יב):

ההבדל שיש בין המכיר ערך המצוות ותכליתן הנשגבה, וחפץ בהן באמת, ובין מי שעבודתו היא רק מצוות אנשים מלומדה - הוכן להיות יוצא אל הפועל בהרבה מצוות מן התורה, שנמצאו בהם דרכים עפ"י דין תורה להפקיע החיוב מעצמו. אמנם, רק בזה יודע שלימות העובד מאהבה, בהיות לאל ידו לפטור עצמו, ובהיותו מכיר את ערך המצוה וקדושתה - הוא נכנס להתחייב בה. ע"כ במצוות מעשרות, שהיא המצווה הראשית המחזקת את כל אושר הכלל כולו, בהיותה לברית בין המיוחדים לעבודת ה' שבט הלוי ובין כל העם כולו - דאגה החכמה האלקית ביותר שתהיה נעשית עפ"י רוח נדיבה המכרת את ערכה הגדול. ע"כ נתנה מקום להחליץ ממנה ע"י הכנסה דרך גגות חצירות וקרפיות, למען שתגיע הרגשת העושה לעשות המצווה מיקרת רוח ונפש נדיבה, שבוה תצא אל הפועל תכליתה להשלים את הכלל כולו כחפץ האדון השם יתברך.

וממשיך הרב (שם סי' יג):

תעודת המעשר היא ביחוד, לרומם את האדם ממצבו הפרטי הגשמי המוגבל בהתייחסות קניינו ותשוקותיו אל מצבו הכללי הרוחני, שמתעלה להוקיר את ערך הכלל כולו, שהוא חפץ ה' בעולמו... חבית מיוחד בפועל בו, שם הוא מקום המיוחד לעסקי היחיד שאין לזולתו בפועל בו כניסה רחבה כלל - כאן תרשים ההתייחסות בפועל את פעולתה על האדם.

ערכה של מצווה זו לדעת הרב זצ"ל היא בשנים :

א. היא מרוממת את האדם מהנקודה היותר פרטית והיותר אגוצנטרית - האסיף המוכנס לביתו - המביא את האדם לידי כפירה (כפי שנא' בפס': 'כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה... ארץ חטה ושעורה... ואכלת ושבעת... פן תשכח את ה' אלקיך... פן תאכל ושבעת... ורם לבבך תשכח את ה'... ואמרת בלבבך כחיי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה...'). עד לרום פסגת האמונה בקיום מצוות מעשר "שהיא המצווה הראשית המחזקת את כל אושר הכלל כולו בהיותה לברית בין המיוחדים לעבודת ה' שבט הלוי ובין העם כולו".

ב. מצווה זו - אדם מקיימה מתוך רצונו החופשי, שהרי בידו להפקיע עצמו ממצווה

זו.

ולכאורה הסבר זה של הרב מוקשה מהגמ' בקדושין דלעיל, שם למדנו, שהעבודה שאדם מקיים מצווה שיכול להיפטר ממנה הנה טעם לגרעיותא ולא למעליותא? וי"ל שבמצווה זו, בנגוד לכל המצוות האחרות מתקיים בו זמנית הן ה"מצווה ועושה" והן ה"שאינו מצווה ועושה". בתחילה, עצם קיום המצווה תלוי בבחירתו של

האדם, שהרי יכול הוא להעביר פירותיו דרך גגו ולהיפטר; יחד עם זאת, ברגע שהאדם בחר להכניס את פירותיו לביתו דרך דלת הבית – אין הוא יכול לחזור בו, ואז נכנס הוא לקטגוריה של "מצווה ועושה", ודואג הוא ומצטער שמא לא יקיים את המצווה בשלמות כפי שביאר התוס' (בנגור למצוות אחרות, כגון ציצית, שאין האדם מתחייב בה אא"כ יש לו בגד יום של ד' כנפות, ואעפ"כ אם לבש אדם בגד ונתחייב בציצית – יכול הוא להיפטר מהמצווה בכל רגע ע"י הסרת הבגד למשל).

נמצאנו למדים על מעלתה המיוחדת של מצוות מעשר, שהיא אולי הסיבה להיותה מועדפת ע"י הקב"ה. מצווה זו מרוממת את האדם מהנקודה היותר פרטית, בה מתגלית ביותר הכפירה אל פסגת האמונה. מצווה זו גורמת להתחברות חלקי עם ישראל, תוך גילוי, מיצוי והוצאה לפועל של הכוחות היותר גדולים והיותר משמעותיים של האדם: כח הבחירה וכח הכפיה.

מידת הגילוי האלוקי אלינו אקווילנטית לדרגת השלמות שלנו. ככל שאנו בדרגה רוחנית גבוהה יותר, ועובדים את ה' במגוון רחב ומקיף יותר של כוחות – כך הגילוי האלוקי אלינו גדול יותר. וכן מובא בגמ' עבודה זרה (כ ע"ב):

א"ר פנחס בן יאיר: תורה מביאה לידי זהירות, וזהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי פרישות, פרישות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי חסידות, חסידות מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי רוח הקודש, רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים.

נמצאנו למדים שגלוי ה' אלינו (רוח הקודש) הוא פונקציה של מאמצנו (פרישות טהרה

וכו').

ידוע שהכוחות היותר קטביים והיותר מנוגדים משלימים זה את זה, וכוללים בתוכם את סך כל הכוחות, וע"כ עבודת ה' היותר שלמה היא לעובדו בכוחות שהם כביכול הפכיים. "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך" – דורשים חז"ל: בשני יצריך: ביצר הטוב וביצר הרע. וכן מוצאים אנו בתחילת ספר בראשית: "וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד" – ודורשים חז"ל: טוב – זה יצר טוב; מאד – זה יצר רע. ע"כ בחר הקב"ה לנסותו ולהיגלות אלינו דווקא במצווה זו, בה אנו עובדים אותו בכוחות הפכיים – הבחירה והכפיה – היוצרים שלמות בעבודתו.

אשרינו מתיישבי חבל עזה – חקלאים, בני תורה ואנשי מדע כאחד, שזכינו לעסוק במצווה חשובה זו במחשבה בדבור ובמעשה.

הרב יגאל קמינצקי

ראש מכון התורה והארץ

רב אזורי – חבל עזה

עם הספר

אנו מרגישים, הן את החובה והן את הזכות, להקדיש את ספר התורה והארץ חלק ג' לזכרו של רבינו הגדול מרן הרה"ג שאול ישראלי זצ"ל. רבינו זצ"ל, לימד אותנו תורה בעת שהיינו בישיבה, ואף לאחר שיצאנו ממנה. הוא הינחה אותנו הן במישור הפרט והן במישור הכלל. כיון שהיה קרוב לתורת ארץ ישראל מעת היותו רבו של כפר הרואה, זכינו, אנו, במכון התורה והארץ להיות קשורים אליו, ולשאול אותו "דבר ה' – זו הלכה" (שבת קלח ע"ב). אחד המדורים המרכזיים של הספר הוא מדור המכתבים שזכינו בע"ה לקבל מרבינו זצ"ל, וכן פסקי הלכה ששמענו ממנו בעל פה. אנו בטוחים שמלבד הערך הסגולי של הדברים, בבחינת דבריהם של צדיקים – הם הם זכרונם (ב"ר פר פב פ"ט י) יימצאו הרבנים ושוחרי תורת ארץ ישראל הרבה פנינים במכתבים ובפסקים אלו.

בשנתיים האחרונות, פירסמנו את חידושי ההלכה ובירור השאלות שעסקנו בהם בחוברת "אמונת עתיד", שאנו מוציאים אחת לחודשיים. עם זאת, בחוברת הגבלנו את עצמנו בבירורים קצרים כדי לא לעייף את הקורא. ישנם לפעמים שאלות ונושאים שקשה להקיפם במאמרים קצרים, ע"כ ראינו צורך לפרסמם במסגרת אחרת, ולכך נועד ספר התורה והארץ.

לא נרחיב את הדיבור על מיגוון הנושאים המופיעים בספר, כי זאת אפשר לראות בתוכן הענינים, נדגיש רק את כתה"י שהגיעו לידינו שאותם אנו מפרסמים בע"ה. ראשית, הערותיו לרמב"ם (ורעים) של הרה"ג שלום יוסף הלוי פיינגבוים זצ"ל, שהיה תלמיד חכם מובהק בליטא (ראה בהערה בתחילת מאמרו). קיבלנו את כתה"י מר' יששכר יעקבסון הי"ו שמצאו בגניזה של בית העלמין (חולון) ולכך נתונה תודתנו. שנית, אנו מפרסמים את הערותיו למשניות (ורעים) של הרה"ג פתחיה מנקין זצ"ל אביו של הרה"ג משה צבי נריה זצ"ל. ואחרון חביב, את כתה"י של מאמר על נתינת ספק במעשר עני, מפנקסו של הרה"ג אליהו דוד רבינוביץ' תאומים (אז"ר"ת). שני כתבי היד האחרונים הגיעו לידינו ממשפחת נריה – ותודתנו על כך.

ברצוננו לסיים במה שפתחנו תחילה, ולהביא את מה שכתב מרן הרה"ג שאול ישראלי זצ"ל, בעת פטירתו של מרן הגריא"ה הרצוג זצ"ל – וראויים הדברים למי שאמרם.

סילוקם של צדיקים

(מתוך התורה והמדינה קובץ ט-י עמ' ג מאת הרה"ג שאול ישראלי זצ"ל)

מצינו שסילוקם של צדיקים קשה לפני הקב"ה מחורבן בית המקדש, דאילו התם נאמר: "והפלא ה' את מכותיך", ואילו הכא כתיב: "הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא" (איכ"ר א לו).

ירידת העם בחורבן ביהמ"ק – ירידה נוראה ונפלאה היא כאחד. נפלאה היא באשר למרות הירידה יש בה גם נס נסתר, כדברי חז"ל:

"מזמור לאסף" – וכי מזמור הוא? כך אמר אסף: לא מוטב שהפיג הקב"ה חמתו בעצים ואבנים, ולא בבניו? (ילק"ש).

כי גם בחורבן ביהמ"ק הותיר ה' לנו שריד כמעט. ובו בזמן ששפך חמתו על עצים ואבנים, כבר עמדה מוכנה יבנה וחכמיה, נמשכת שושלת התורה למרות חורבן המדינה. ויבנה זו עסקה בהתקנת תקנות, שכחוט השני עברה בהן התקוה של "מהרה יבנה ביהמ"ק". ואם אמנם "שכינתא בגלותא" הרי נחמה גדולה בזה שכל מקום שגלו שכינה עמדם. ועל כן עם גודל הירידה צויין גם הפלא של "הסתר אסתיר" – "ותרד פלאים".

גדולה מזה מיתת צדיקים שבה נאמר "הפלא ופלא", כשבעוון הדור נלקח הצדיק, בעוד שאין נראית התמורה. כלל נקוט בידינו "זרח השמש ובא השמש" – עד שלא שקעה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי. אולם כשהשמש באה מבלי שנבחין בזריחה חדשה, כשמסתלק הצדיק והחלל נשאר ריק – שינוי הוא מדרכו של עולם. פלא הוא, ירידת פלאים של הפלא ופלא, ירידה המסוכנת פי כמה מחורבן ביהמ"ק. באשר חורבן העם – חורבן מקדש הרוח הוא, אשר בו התנחמנו בהשפך חמת ה' על עצים ואבנים.

אף אנו עומדים במצב של "הפלא ופלא". אבידה שאין לה תמורה, מי ומי ינהיג הדור? מי ומי ינהל הספינה ביד אמונים?

נשמור לכל הפחות מכל משמר על ירושתו הרוחנית. בעלי תורה יתעמקו ביתר שאת בגנוי חרריה, בעלי עבודה וגמילות חסדים ימלאו תפקידם ביתר מסירות, וכולנו יחד נאחז בכל עוז בהגדרתו את התקופה כ"ראשית צמיחת גאולתנו". יהא זה המצפן אשר לפיו נכוון דרכנו כלפי חוץ וכלפי פנים כאחד. יהא זכרו ברוך ונשמתו צרורה בצרור החיים עד יקום לגורלו לקץ הימין.

יואל פרידמן

מכון התורה והארץ

טבת תשנ"ז